

Од 11. до 13. новембра у Казању је био одржан Други конгрес Руског друштва политиколога (РОП), у чијем су раду, поред политиколога, традиционално узели учешће и историчари, правници, филозофи, али и активни политичари, међу њима руски посланици и посланици европског парламента .1) Тема овогодишњег конгреса била је „Руска политика: најважнији задаци у свету који се мења”. Своје реферате је представио чак 391 истраживач, из руских високошколских и научних установа и више од 50 иностраних учесника из преко 25 земаља света, од Бразила, Аргентине и Гватемале, преко Немачке, В. Британије, Шпаније до Кине и Тајланда. Теме реферата су се тичале како унутрашњих руских политичких и правних, пре свега уставноправних проблема, тако и избора у САД, институционалних и политичких односа унутар ЕУ, руско-америчких односа и руско-кинеских односа, ситуације у Латинској Америци и на Балкану, до појединих аспеката из историје међународних односа. Српску друштвену науку на конгресу у Казању представљали су др Душан Пророковић и потписник ових редова.

Избор Казања за место одржавања конгреса, који је требао да пружи одговоре науке на тему места и улоге нове Русије у светском поретку у настајању, симболички гледано итекако је успешан.

Ослобођење Казања, 1552. године, у државно-правном, територијалном и културолошко-мисионарском смислу је један од најзначајнијих догађаја у руској историји. Победом над татарским Казањским царством цар Иван Грозни је широм отворио евроазијска врата руској колонизацији. Зато ће убрзо после Казања, у руске руке пасти Астрахан, Башкирија (1557. и 1598.), јужни Урал и југозападни Сибир до Иртиша и Оба. Имајући то у виду, историчар С. М. Соловјев истиче да у историји Источне Европе узимање Казања и „побадање крста на обалама реке (Волге) има изузетно важно значење”. Победа над Татарима под Казањом оставила је снажан утисак на савременике, јер речју Соловјева, „после много векова страдања и понижавања, напоскон се у Русији појавио цар који јој је вратио срећно време првих кнежева-освајача; из овога је схватљиво зашто се Иван IV уздигао тако високо изнад својих претходника”.2)

Истовремено, Казањ и Република Татарстан са својом архитектуром, уметношћу, етничким и верским шаренилом и садашњом организацијом политичког живота, највредостојнији су доказ природе руске колонизације Евроазије и карактера руске цивилизације. За разлику од западне крсташке колонизације, која је уништвала домородачке цивилизације Америке, Африке и Азије, сматрајући их примитивним у односу на супериорну западну цивилизацију, Русија је у свом цивилизацијском походу на Исток гарантовала опстанак и културолошко-верску посебност и најмањим многобожачким племенским скупинама Сибира и Средње Азије. Руски империјални модел коегзистенције различитих етничких и верских скупина одвијао се у форми аутономних заједница - слобода. Тако су у Казању постојале руска и татарска слобода. Данашњи изглед казањског Кремља са Благовештенским сабором цара Ивана Грозног и Плавом џамијом, представљају живописну слику у малом руске империјалне цивилизације. Из угла западноевропске историје, тешко се може повезати са 18. веком такав акт верске толеранције који је према исламу показала царица Катарина Велика, када је 1767. одобрила изградњу џамије Марџани. По њеном налогу пројекат џамије је урадио један од тадашњих најугледнијих пртербургшких архитеката - Василиј Кафтирев.

Данас у Казању живе припадници 170 народа, који су организовани у оквиру Скупштине народа Татарстана, као друштвене организације чији се рад финансира из буџета Татарстана и руске државе. Скупштина организује рад школа за учење матерњег језика сваке етничке заједнице и њихов културно-уметнички живот. Искуство са татарским сепаратизмом из деведесетих година прошлог века, који је био непосредна последица ондашње политичке и војне немоћи руске државе, по свему судећи је допринео да путиновска Русија заузме јасан државотворни курс у односу на права и положај Татара у Русији. Тако татарска заједница

ужива право на образовање на свом језику на нивоу основног образовања, док се настава у средњим школама и на факултетима одвија на руском језику. Из излагања на отварању конгреса представника владе Татарстана и Мешихата исламске заједнице Русије јасно се могло уочити да татарска заједница сматра себе саставним делом руске цивилизације и да прихвата идеју председника Путина о изради нацрта закона о руском народу. С друге стране, на скупу у Казању су инострани гости званично обавештени да руска држава заједно са Мешихатом ради на образовању прве руске исламске високошколске установе. Идеја о нормирању јединствене руске нације и пројекат домаћег исламског факултета недвосмислено сведоче да данашња ојачала и самосвесна Русија жели да затвори иностране канале за потстицање татарског сепаратизма и исламског верског радикализма.

И најзад, Казањ симболише експанзивни привредни препород путиновске Русије у односу на горбачевско-јељциновску еру распада. Нова путна и аеродромска инфраструктура, нове и савремено грађене стамбене четврти, бројна градилишта, свеже обновљене фасаде из царског и совјетског периода, реновирана универзитетска здања опремљена најновијим техничким средствима за извођење предавања и одржавање научних конференција, нови спортски објекти, тржни центри са робом најпознатијих светских брендова. Све ово су могли да виде инострани учесници великог конгреса политиколога Русије, не у престоници Русије, већ на час и по лета од Москве, на вратима Урала и Сибира. И на крају најважније, стални огласи који се врте на локалним телевизијама у којима се траже радници свих занимања, од ветеринара и економиста, до ауто-електричара, шнајдера и куvara.

Историјско и савремено лице Казања показују да је евроазијска културна, економска и политичка алтернатива жива и да је у односу на остарелу западноевропску цивилизацију, чији су духовни, људски, просторно-урбанистички и природни ресурси потрошени – евроазијска цивилизација млада. Највећа препрека њеној еманципацији се налази у самим недрима ове цивилизације, у старачкој, сенилној опчињеност домаће либералне псеудоелите артефактима из западне старинарнице. Зато је потписник ових редова у Казању говорио о српско-руским односима из перспективе ишчекујуће еманципације евроазијског цивилизацијског модела.

Српско-руски односи: савремена искушења и лекције историје

Покушаћу да у најкраћем маркирам главне факторе који детерминишу савремене српско-руске односе и то кроз анализу како њихове савремене, тако и историјске стране. У зависности од тога да ли позитивно или негативно утичу на развитак српско-руских односа, ове факторе можемо да сврстамо у две групе.

Међу факторима који негативно утичу на унапређење савремених српско-руских односа по својом утицају посебно се издвајају два.

Прво, садашња доминација западног идеолошко-културног модела на српским националним територијама (Србија, Република Српска и Црна Гора) представља значајну препреку за интезивнији развитак српско-руских односа и њихову институционализацију.

Историјски посматрано, планска културна вестернизација (позападњачивае) Срба, који су се после пропасти српске средњовековне државности нашли под турском влашћу, започела је почетком 19. века, упоредо са борбом за успостављање државне самосталности и изградњом првих националних државно-правних, образовних и културних установа. За разлику од Срба који су живели под османском влашћу, Срби који су насељавали Војну границу у Хазбуршкој монархији већ неколико векова пре тога били су изложени процесу утапања у западни модел културе.

Процес културне вестернизације Срба у 19. веку успоравала је предањаска православна свест и

древна патријархална култура већински руралног српског друштва. С друге стране, вестернизација Срба је била олакшана тадашњим дефанзивним држањем православне руске царевине у сфери културне мисије, која је и сама током 18. и у првој половини 19. века одлуком својих елита почела да прихвата западни културни модел. Тако се пред обновљеном нововековном српском државом и њеном елитом у настајању није отворило питање избора културног модела. Ондашња морална свежина западне либерално-демократске револуционарне идеологије, подупрta апсолутним технолошким престижом западних држава, обезбедила је западној цивилизацији епитете универзалности и прогресивности. Нарочито у балканским земљама тек ослобођеним од турског ропства, које су се лако упецале у неоконијани пројекат културне вестернизације, јер су из угла свог историјског искуства прихватиле пропагандну антиномију Запад-прогрес и слобода, Исток-заосталост и деспотизам.

Знаке руског духовног буђења у другој половини 19. века, које је започело са радом словенофила на дефинисању аутентичног словенско-православног цивилизацијског модела, српска елита школована на Западу није могла да препозна. Већ тада је било очигледно да Србе и Русе, с једне стране спаја исконски и интуитивни осећај братства, утемељен, пре свега, на заједничком исповедању православне вере, али да их с друге стране раздваја различит степен вестернизације и последично припадност различитим културним моделима. Јер, док су се у Русији током 18. и 19. века само врхови друштва асимиловали у западни културни модел, дотле је током друге половине 19. века вестернизација у Србији била дубинска, постепено захватајући чак и српско село и потискујући аутентични српско-православни патријархални начин живота.

У прошлости су се српско и руско друштво често налазили на сасвим супротним тачкама развитка. Тако је међу Србима словенофилско трагање за аутентичним словенско-православним цивилизацијским моделом постало актуелно тек после неколико деценија, у међуратној Југославији, са православном духовном ренесансом коју је извео Богомољачки покрет св. Владике Николаја (Велимировића) и национални, хришћанско-конзервативни интелектуалци. У тренутку када је постало блиско Србима, дело словенофила је постало духовно далеко Русима, који су у идеолошким оквирима большевизма поново били подвргнути даљем процесу вестернизације.

Када је током Великог отаџбинског рата и у првим годинама после њега, патриотска мобилизација зауставила даљу ерозију руске историјске свести и потпуно позападњачивање руског националног карактера, Срби су после Другог светског рата, а нарочито од 1948. године, били подвргнути до тада по интеситету и социјалној дубини најрадикалнијем таласу вестернизације. Брозова верзија тзв. кока-кола социјализма, у коме је социјалистичка идеологија испуњавала само политички живот, док је друштвени и приватни живот био сав испуњен садржајима западне поткултуре, рушила је и последње остатке српског патријархалног морала, који су нарочито на српском селу били живи и после века и по вестернизације.

Последњи велики талас културне вестернизације Срба захватио је српско друштво после неуспеха српског националног покрета да током деведесетих година изврши државно уједињење српских националних земаља на територији бивше Југославије. Злоупотребљавајући моралне последице оваквог политичког пораза, политичко вођство постпетооктобарске «нананцасте» револуције је у оквирима официјелног евроинтегративног опредељења Србије западни културни образац нормирала као идеолошки обавезан.

Посматрано историјски, српско нововековно друштво су захватила три велика таласа идеолошко-културне вестернизације: у првом таласу (1800-1945.) западне вредности су усвајане кроз њихово мање-више аутентично подржавање и рецепцију; у другом

таласу (1945-1990) културна вестернизација се спроводила у сфери приватног живота и слободног времена, при том није имала службени карактер, али је била снажно службено подржана од Брозове политичке врхушке; трећи талас културне вестернизације Срба, који се спроводи после петооктобарског «мајдана» (2000.,) има све одлике нормативног, службено вођеног процеса, усклађеног са приступним преговорима Србије са ЕУ.

Други фактор који је негативно утицао на унапређење српско-руских односа, како кроз историју тако и данас, је одсуство јасног опредељења у врховима руске државе и друштва да се отпочне са изградњом аутентичног евроазијског цивилизацијског модела, који би био алтернатива западном цивилизацијском моделу у свим сферама, од културе и образовања до права и економије. Онако како је у прошлости источни, византијски модел био цивилизацијска алтернатива западном, папском моделу државе и друштва.

Утапање руског друштва у западни културни модел најдиректније и у истој мери утиче на слабљење руско-српских веза и руског утицаја на Балкану. Још је Арнолд Тојнби истицао да политика западних држава рачуна на чињеницу да ће православне балканске државе вредности западне цивилизације примати непосредно од централноевропских државе, а не од Москве, док би вестернизована Москва једино послужила да буде капија преко које ће се вестернизовати закавказска и централноазијска друштва. Једном речју, усвајање туђег културног модела чини руску «меку моћ» инфериорном на Балкану, док изградња аутентичног евроазијског цивилизацијског модела омогућава Русији да пређе у културну, али и политичку и економску офанзиву на полуострву које представља копчу Европе и Азије.

Међу факторима који у садашњим условима позитивно утичу на унапређење српско-руских односа посебно се издвајају два.

Први фактор је још увек снажан и свеж духовно-морални и национални капацитет српског друштва, чија је животна снага пробуђена током југословенске кризе и ратова деведесетих година прошлог века. Отворено, најпре политичко, а потом и војно непријатељство западне псеудоимперије према српском народу и идеји уједињене српске државе, подстакло је процес духовне еманципације Срба од туторства западне цивилизације. Духовна еманципацијом је почетком деведесетих година прошлог века неминовно довела до обнове православне духовности и ренесансе црквености у народу. Ови процеси су помогли да добром делу српског друштва, после деценија узајамног непознавања, Русија и руска духовност поново постану најближи духовни сродници. Само се овим дубоким разлозима самоспознаје може објаснити чињеница да се почетком деведесетих година прошлог века у Србији масовно штампају дела таквих руских мислиоца, какви су Н. Берђајев, А. Хомјаков, А. Соловјев, И. Иљин, К. Леонтјев, кнез Трубецкој. Ондашњи престиж руске духовности међу Србима, «вирусу који се супроставио Новом светском поретку», био је несразмеран и неупоредив у односу на немоћ тадашње политичке Русије. У оваквој духовно-моралној и националној самосвести појединих делова српског друштва треба тражити разлоге чињеници да руски народ данас нема у Европи духовно ближег и природнијег савезника од српског народа.

Други фактор који у садашњим условима позитивно утиче на развитак српско-руских односа је еманципација руске државне политике према Балкану од курса балканске политике ЕУ. То су најбоље потврдили догађаји у вези са референдумом у РС, који није добио подршку Брисела, али је добио подршку Москве. Званична Русија се разишла са ЕУ и када је у питању оцена избора и постизборне ситуације у Црној Гори. Ако се овоме дода одлучна подршка Русије територијалном интегритету Србије на Косову и Метохији, онда је јасно да Москва има у односу на Брисел дијаметрално

другачије ставове у односу на сва кључна политичка жаришта у оквирима српског националног простора.

Историја 19. века нам показује да је на српско-руске односе, као и на односе Москве са другим балканским народима, негативно утицала циљна, методолошка и интересна синхронизација руске званичне политике са политиком водећих европских држава. Примера ради, у периоду Свете алијансе руска политика према Балкану није била самостална, већ је била подређена интересима европских држава које су биле чланице ове коалиције. Сходно коалиционој обавези чланица Свете алијансе да се супростављају национал-ослободилачким револуционарним покретима, Русија је изгубила могућност да буде отворени заступник потпуног националног ослобођења и уједињења српског, а нарочито грчког народа. Зато је после грчког устанка, коме Русија није могла да пружи подршку због љубљанских антиреволуционарних уцена „савезнице“ Аустрије, главни утицај у православном грчком свету заузела В. Британија, чија руке нису биле везане ланцима Свете алијансе. Једном речју, у оквирима Свете алијансе Русија је подносила материјалне и моралне жртве за очување европског мира, а при том, будући жигосана у јавности као реакционарна, губила је престиж у оним деловима континента где се тај престиж због духовне сродности и ранијих руских жртава подразумевао. Руској балканској политици, која је вођена у „договору“ са чланицама Свете алијансе, крајњи рачун је испостављен после кримског пораза, 1856. године, када је Кнежевина Србија из искључиве руске заштите прешла под колективно туторство европских великих сила. Страх појединих петербургских кругова да Русија унилатерално не „искаче“ из политичког колосека који је трасирао европски клуб „великих“, довео је Русију 1878. до пораза на Берлинском конгресу. Тако је резултате Берлинског конгреса оценио како је сам министар иностраних послова, кнез Горчаков. Због одлука Берлинског конгреса, које су биле неповољне по српске националне интересе, нарочито у Босни и Херцеговини, Русија је у једном значајном периоду изгубила утицај на српску службену политику, препуштајући је у наручје Западу, односно Аустро-Угарској.

Имајући то у виду, мада на први поглед делује контрадикторно, излазак Русије из оквира заједничке европске политике и њено спољнополитичко усмерење ка вођењу аутентичне евроазијске политике, повољно ће деловати на ангажман Русије у балканским и српским пословима. Једном речју, слободни и примарни ангажман на азијском истоку, ослобађа Русији руке и видике за деловање на европском југоистоку.

1) rg.ru/2016/11/11/reg-pfo/politologi-dadut-ocenku-povestke-dnia-na-sezde-v-kazani.html ;
rg.ru/2016/11/13/reg-pfo/v-kazani-zavershil-rabotu-ii-sezd-rossijskogo-obshchestva-politologov.html ;
www.tatar-inform.ru/news/2016/11/11/527664/

2) С. М. Соловьев, История России с древнейших времен, Москва, 2009, 212-214, 237-240.

<http://www.fsksr.rs/fond-strateske-kulture/politika/srbi-i-rusi-pogled-iz-kazanja/>